

Inicjatywa ustawodawcza stworzenia prawnej instytucji *fundacji rodzinnej*

1

Propozycja stowarzyszenia Inicjatywa Firm Rodzinnych (IFR)

dla Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej

przygotowane przez Grupę Ekspertów¹ stowarzyszenia Inicjatywa Firm Rodzinnych

Fundacja rodzinna to narzędzie ułatwiające utrzymanie biznesu rodzinnego przez wiele pokoleń, narzędzie dzięki któremu majątek firmy jest kumulowany i przeznaczany na rozwój, a nie rozdrabniany i konsumowany.

Zarząd stowarzyszenia Inicjatywa Firm Rodzinnych

Zamierzona Inicjatywa ustawodawcza jest skierowana do szerokiej grupy polskich przedsiębiorców prowadzących firmy rodzinne, które wytwarzają ok. 47% polskiego PKB (w tym MMŚP 10,4%) i ma stanowić odpowiedź na wyzwania stojące przed polskimi firmami rodzinnymi związane ze zmianami pokoleniowymi (sukcesją).

Naczelnym celem gospodarczym zamierzonej inicjatywy jest zaoferowanie polskim przedsiębiorcom instrumentu pozwalającego na zachowanie integralności prowadzonej działalności oraz majątku w wymiarze wielopokoleniowym, co w sposób oczywisty podniesie trwałość polskich firm.

Uzyskana tak możliwość długoterminowego planowania rozwoju przedsiębiorstw podniesie konkurencyjność polskich firm na globalizującym się rynku. Liczymy na powstanie w ten sposób w Polsce większej liczby stabilnych, kapitałochłonnych i dobrze płatnych miejsc pracy.

Proponowane rozwiązania stanowić będą ponadto alternatywę wobec instrumentów oferowanych przez obce ustawodawstwa, takie jak fundacje prywatne w Szwajcarii, Liechtensteinie oraz Austrii, czy anglosaskie fundusze powiernicze (trust). Pozwoli to na powstrzymanie "emigracji" polskich przedsiębiorstw w poszukiwaniu przyjaznych rozwiązań.

Celem społecznym i etycznym jest uczynienie z majątków powstałych w wyniku prowadzonej z sukcesem działalności gospodarczej nie źródeł konsumpcji, a narzędzi inwestycji o długim horyzoncie czasowym z ulokowaniem ośrodków zarządzania w Polsce.

¹Skład Grupy Ekspertkiej pracującej przy sporządzeniu niniejszego memorandum: *Tomasz Budziak – Korycka, Budziak & Audytorzy, www.sukcesjabiznesu.pl ; Arkadiusz Michaliszyn i Agnieszka Wierzbicka - CMS Cameron McKenna Dariusz Greszta, Krzysztof A. Zakrzewski, Robert Niczyporuk i dr Tomasz Zalasinski – Domański, Zakrzewski, Palinka; Dariusz Wasylkowski, Katarzyna Wójcik-Bąkowska i Wojciech Marszałkowski – Wardyński i Wspólnicy.*

Wprowadzenie – dlaczego fundacje rodzinne²?

Nieuchronny cykl życia powoduje nadchodzącą falę zmiany pokoleniowej w polskich firmach rodzinnych. Obowiązkiem Państwa Polskiego jest stworzenie warunków, aby ta nieuchronna zmiana warty, nie naruszyła stabilności miejsc pracy, struktur organizacyjnych firm oraz relacji biznesowych.

Polskie prawo zorientowane jest na ochronę jednostkowych interesów członków rodziny lub wspólników. Jednocześnie ustawodawca mało uwagi poświęca instrumentom sprzyjającym rozwojowi i integracji rodziny w kontekście przedsiębiorczości. Firmy rodzinne wymagają uchwycenia szerszego kontekstu niż regulacje prawa rodzinnego czy spadkowego, których zainteresowanie ogniskuje się przede wszystkim na rodzinie nuklearnej (największe grono), bowiem zatrudniają one także rodzeństwo właścicieli, ich następców i powinowatych – uregulowanie tych kwestii, czy choćby umożliwienie samoregulacji ma fundamentalne znaczenie dla stabilnego funkcjonowania firm rodzinnych.

Trwałość firm rodzinnych jest podstawowym wyzwaniem wobec konieczności tworzenia coraz bardziej kapitałochłonnych miejsc pracy. Problem bezrobocia i niskich wynagrodzeń polskich pracowników nie zostanie rozwiązany jedynie przez inwestycje zagraniczne. Nie podlega dyskusji, że skłonność do inwestycji rośnie, wraz ze wzrostem stabilności. Nasza inicjatywa zwiększy odporność firm rodzinnych na problemy generowane przez zmienną sytuację rodzinną i cykl życia ludzkiego.

Celem naszej inicjatywy ustawodawczej jest stworzenie instrumentów umożliwiających zgodne połączenie sfery rodzinnej i sfery biznesowej. Uważamy, że należy rozważyć możliwość utworzenia w polskim systemie prawa **fundacji rodzinnych**, bowiem dobrze zaprojektowane fundacje mogą zapobiegać trwonieniu majątku przez przyszłe pokolenia, a także pozwalają na profesjonalizację zarządzania majątkiem stanowiąc „pas transmisyjny” między biznesem a rodziną. Fundacja prywatna jednoczy rodzinę i łagodzi potencjalne konflikty, ograniczając ich wpływ na biznes.

Droga do powstrzymania ucieczki korzyści z Polski

Obecnie polskie rodziny przedsiębiorców często korzystają albo z rozwiązań holdingowych (w tym rozwiązań opartych na rozwiązaniach oferowanych przez obce systemy prawne) albo dedykowanych funduszy inwestycyjnych zamkniętych, w których partycypacja we własności nie ma bezpośredniego przełożenia na działalność operacyjną. Działanie takie realizuje zwykle dwa cele: ułożenie zarządzania majątkiem w procesie sukcesji oraz optymalizacja podatkowa zarówno bieżącej działalności jak i przekazania majątku między członkami rodziny, w tym także w wyniku upłynnienia.

NIEDOSTATEK PRZYJAZNYCH KRAJOWYCH REGULACJI POWODUJE, ŻE CORAZ WIĘCEJ RODZIN POLSKICH PRZEDSIĘBIORCÓW KORZYSTA Z ROZWIĄZAŃ ZAGRANICZNYCH.

Niestety, korzyści płynące z tych rozwiązań pozostają poza Polską w postaci zarówno podatków (obniżonych w stosunku do Polski, ale zawsze są to podatki „przyciągnięte”) jak i usług związanych z niezbędną obsługą zagranicznych klientów, którzy korzystają z miejscowej obsługi. Korzystanie z zagranicznych rozwiązań oprócz utrudnień logistycznych i podwyższonych kosztów wiąże się również

² Alternatywnie dyskutowane nazwy to: fundusz rodzinny, zakład rodzinny, powiernictwo rodzinne.

dla polskich rodzin z niepotrzebnym ryzykiem prawnym i operacyjnym, wynikającym z nieznamości obcego prawa.

Komu służy inicjatywa?

Z przyczyn natury historycznej (luka spowodowana wojnami i minionym ustrojem) Polsce brakowało dotychczas licznej populacji rodzin przedsiębiorców, stabilnych majątkowo i rodzinie, zdolnych przez pokolenia łączyć swoje powodzenie i przyszłość z Polską. Teraz nadchodzi czas odrabiania zaległości. Państwo Polskie powinno przyczynić się do tworzenia warunków, w których takie rodziny stanowiąc będą koło zamachowe gospodarki – aby im opłacało się wiązać się z krajem i jego gospodarką, tak by ich majątek, energia i talenty przyczyniały się do rozwoju Polski. Nie chodzi o ochronę przed płaceniem podatków dochodowych. Wręcz przeciwnie, chodzi o znalezienie rozsądnej równowagi, pozwalającej na zatrzymanie majątku i zarządzania nim w Polsce.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w kontekście działalności gospodarczej rodzin poświęca wprost swoją uwagę rolniczym gospodarstwom rodzinnym³. Przepis art. 23 Konstytucji RP ma jednak głębsze znaczenie. Na jego podstawie można jednak twierdzić – mając za podstawę tego twierdzenia zasadę zrównoważonego rozwoju – że nie tylko w zakresie działalności rolniczej, ale w ogóle rodzina działalność produkcyjna i gospodarcza podlega szczególnej ochronie konstytucyjnej. Koncepcja Fundacji rodzinnych ma na celu zapewnienie zrównoważonej ochrony działalności rodzin w polskim porządku prawnym.

Odpowiedź na obawy przedsiębiorców. Badania IFR

Stowarzyszenie IFR przeprowadziło pilotażowe badania⁴ w lutym 2014 r. wśród firm uczestniczących w prowadzonym przez IFR dzięki finansowaniu PARP programie Firmy Rodzinne 2. Celem badania było zgromadzenie opinii na temat barier udanej sukcesji oraz wskazanie zmian, na które byliby gotowi przedsiębiorcy, by zwiększyć trwałość swoich firm w kontekście zmian pokoleniowych.

Wyniki w skali od 1 – *zdecydowanie nie zgadzam się*, do 5 – *zdecydowanie zgadam się*, wskazują ma następujące **zagrożenia** (w kolejności od uznanych za najpoważniejsze do najblahszych):

1. Niezgoda w rodzinie (4,48/5)
2. Brak następców (4,00/5),
3. Apetyty konsumpcyjne kolejnych pokoleń (3,97)
4. Stan firmy (3,86)
5. Rozproszenie władzy wskutek sukcesji (3,78)
6. Nieprzyjazna procedura prawna postrzegana (3,62/5).

³ Art. 23. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej: *Podstawą ustroju rolnego państwa jest gospodarstwo rodzinne. Zasada ta nie narusza postanowień art. 21 i art. 22.*

⁴ Badanie pilotażowe 40 firm z 9 lutego 2014.

W sferze potencjalnej skłonności do **nowych rozwiązań**, otrzymano następujące wyniki:

1. Potrzeba Ładu Rodzinnego (4,5/5)
2. Powierzenia zarządzania fachowcom spoza rodziny (3,8/5)
3. Utrudnienia podziału majątku (3,77/5).
4. Akceptowane jest ograniczenie wypłat dla rodziny w zamian za ich stabilność (3,57/5)

4

Przedsiębiorcy dostrzegają bariery sukcesji przede wszystkim w problemach rodzinnych. Klarowne jest ich postrzeganie majątku jako integralnej całości, która powinna być międzypokoleniowym depozytem. Majątek nie powinien być źródłem obniżenia standardu etycznego, a zapobiec temu może ustalenie trwałych zasad z jego korzystania przez rodzinę. Majątek powinien przede wszystkim integrować firmę i rodzinę, a nie przyczyniać się do ich rozpadu. Sprzyja temu wprowadzenie Ładu Rodzinnego za pomocą narzędzi prawnych, takich jak prywatne fundacje rodzinne.

Proponowane rozwiązanie ma więc również wymiar etyczny – wprowadza do praktyki biznesowej konieczność refleksji nad celem posiadania majątku i jego przeznaczenia. Obranie przez przedsiębiorców rodzinnych działania w ramach prywatnej fundacji rodzinnej to jednocześnie decyzja o wybraniu systemu wartości zapisanego w odpowiednich rozwiązaniach statutu – np. poprzez ukształtowanie systemu świadczeń alimentacyjnych na rzecz uprawnionych.

Główne założenia koncepcji fundacji rodzinnych

1. **Instrument ten powinien być wprowadzony poprzez NOWĄ, OSOBNĄ USTAWĘ.**
2. Powołanie *fundacji rodzinnych* następowałyby w określonych prawnie celach obejmujących:
(i) zachowanie i pomnażanie majątku fundatorów w celu zabezpieczenia interesów i potrzeb określonej rodzajowo grupy beneficjentów oraz (ii) prowadzenie działalności gospodarczej (iii) zabezpieczenie majątku rodzinnego (np. aktywów, kolekcji dzieł sztuki, nieruchomości, etc.).
3. Powołanie *fundacji rodzinnej*, następowałyby w formie aktu notarialnego (również w formie testamentu fundatora w formie aktu notarialnego),
4. Uzyskanie osobowości prawnej następowałyby poprzez wpis do KRS.
5. Przekazanie majątku fundatorów do fundacji musi odbywać się na warunkach sukcesji generalnej, bez dodatkowych kosztów i podatków poza zwykłymi opłatami notarialnymi i sądowymi.
6. *Fundacja rodzinna* mogłaby prowadzić działalność gospodarczą bezpośrednio lub kontrolując podległe jej spółki i przedsiębiorstwa.
7. Działalność charytatywna finansowana z własnych środków i dochodów *fundacji rodzinnej* nie podlegałaby kontroli administracyjnej. Kontrola będzie zaś obligatoryjna w przypadku korzystania ze środków publicznych lub darowizn osób spoza kręgu beneficjentów *fundacji rodzinnej*.
8. Statut *fundacji rodzinnej* określałby ramy działania *fundacji rodzinnej*. Statut mógłby uniemożliwiać zmianę celu istnienia *fundacji rodzinnej*, aby ustalony na początku przez fundatorów cel istnienia *fundacji rodzinnej* nie mógł być następnie zmieniany.
9. Statut *fundacji rodzinnej* mógłby zawierać ustalenie świadczeń alimentacyjnych dla beneficjentów. Takie postanowienia zastępowałyby przepisy dotyczące dziedziczenia po fundatorze.
10. Organy *fundacji rodzinnej*: organ wykonawczy oraz organ nadzoru. W skład organów *fundacji rodzinnej* możliwe byłoby także powoływanie osób spoza rodziny fundatora, możliwe jest ustanowienie cenzusu edukacyjnego, doświadczenia zawodowego etc.
11. Nadzór organów Państwa nad fundacjami rodzinnymi odbywałby się poprzez kontrolę Sądów Gospodarczych w sposób analogiczny do spółek prawa handlowego.
12. Dochody *fundacji rodzinnych* byłyby opodatkowane wyłącznie „na poziomie” beneficjentów. Wypłacane świadczenie alimentacyjne podlegałoby opodatkowaniu zryczałtowanym podatkiem dochodowym od osób fizycznych, którego stawka nie powinna przekraczać opodatkowania dochodów z kapitałów oraz liniowej stawki podatku dochodowego.
13. Statut powinien określać politykę ochrony kapitału fundacji rodzinnej. Działalność gospodarcza i inwestycyjna mają utrwalać fundację i chronić jej zdolności do spełniania świadczeń.
14. Świadczenia alimentacyjne dla beneficjentów następowałyby zgodnie ze statutem *fundacji rodzinnej* oraz uchwałami organów.
15. Majątek *fundacji rodzinnej* nie mógłby podlegać spieniężeniu i przekazaniu na rzecz beneficjentów z wyjątkiem przypadków ściśle określonych w statucie (obejmowałyby to przykładowo możliwość spieniężenia części lub całości majątku w sytuacji braku środków na wypłatę świadczeń alimentacyjnych na rzecz beneficjentów). Ograniczenie to nie powinno wpływać na możliwości prowadzenia działalności gospodarczej przez fundację.
16. Zakończenie bytu prawnego *fundacji rodzinnej* (rozwiązanie, połączenie, przekształcenie) byłoby możliwe wyłącznie w sytuacjach określonych w jej statucie. Świadczenie na rzecz beneficjentów w wyniku zakończenia bytu prawnego fundacji byłoby opodatkowane podobnie jak zyski kapitałowe, podatkiem dochodowym od osób fizycznych. W sytuacji wyczerpania majątku *fundacji rodzinnej*, zarząd lub beneficjenci *fundacji rodzinnej* byłiby uprawnieni i zobowiązani do podjęcia decyzji o jej rozwiązaniu.

Zarys oceny skutków regulacji

Problem regulacyjny

Co jest problemem regulacyjnym?

O istocie problemu regulacyjnego przesądza charakterystyka prowadzenia działalności gospodarczej w postaci przedsiębiorstwa rodzinnego i wynikająca z niej odmienność w stosunku do innych form jej prowadzenia. Główna odmienność polega na powiązaniu etapów i cykli życia firmu z etapami życia rodziny i jej poszczególnych członków. Wskutek nieuwzględnienia tej odmienności, a w szczególności braku zróżnicowania w zakresie mechanizmów i zakresu ochrony interesów przedsiębiorców na gruncie prawa cywilnego, rodzinnego i handlowego, określone zdarzenia cywilnoprawne (np. śmierć, powstanie lub ustanie niektórych stosunków rodzinnoprawnych) rodzą skutki niekorzystne z punktu widzenia stabilności, integralności i efektywności działalności prowadzonej w postaci firmy rodzinnej. W praktyce zmiany w jej składzie personalnym i powstające na tym tle ewentualne konflikty personalne negatywnie wpływają na kondycję działalności, zwiększając związane z jej prowadzeniem ryzyko, zmniejszając poziom zaufania kontrahentów i destabilizując otoczenie biznesowe.

Firmy rodzinne oprócz powszechnego w biznesie ryzyka gospodarczego, podatne są na ryzyka związane z kwestiami właścicielskimi. Wynikają one z obawy o kompetencje biznesowe młodszego pokolenia lub konfliktów rodzinnych⁵. Cykl życia ludzkiego oraz natura człowieka są nieusuwalne, ale ich wpływ na biznes rodzinny powinien być redukowany. Przynosi to korzyść rodzinie a także relacjom profesjonalnym. Partnerzy wymagają przewidywalności i transparentności – ich zapewnienie obniża ryzyko, buduje zaufanie i redukuje koszty transakcji lub adaptacji biznesu do nowych realiów.

Polscy przedsiębiorcy, niezależnie od rozmiaru prowadzonej przez nich działalności i jej formy prawnej, dostrzegają istotny brak instrumentarium umożliwiającego zgodne zarządzanie majątkiem rodziny oraz rodzinnym biznesem, a także zapobieganiu rozproszeniu majątku rodzinnego w perspektywie kilku pokoleń. Warto podkreślić, że pod pojęciem „majątek” nie kryją się same dobra materialne, ale w nowoczesnej gospodarce to przede wszystkim elementy „miękkie”: know-how, spójność organizacyjna, więzy produkcyjne i kooperacyjne.

Problemy te nie dotyczą wyłącznie dużych firm. Okolicznościami szczególnie uciążliwymi dla przedsiębiorców prowadzących osobiście działalność gospodarczą są:

1. Konflikty ról i regulacji wynikające z równoległego występowania elementu osobistego oraz elementu profesjonalnego w prowadzeniu działalności gospodarczej.
2. Brak narzędzi wzmacniających ciągłość prowadzenia działalności gospodarczej, w szczególności:
 - a. uzależnienia funkcjonowania przedsiębiorstwa od cyklu życiowego,
 - b. brak mechanizmów umożliwiających zapewnienie skutecznej sukcesji, a także brak możliwości ich zaprojektowania,
 - c. stosowanie przepisów postępowania w sprawach w zakresie prawa spadkowego, które powodują zawieszenie kontroli nad przedsiębiorstwem, w okresie następującym bezpośrednio po śmierci spadkodawcy,
 - d. rozdrobnienie majątku spowodowane roszczeniami o zachówek, a także podział majątku w przypadku rozwodów,
 - e. potencjalne wystąpienie konfliktów o spadek.

⁵ Por. wyniki badań przeprowadzonych przez IFR omówione na str. 5 - 6.

Jaki jest zakres podmiotowy oraz przedmiotowy oddziaływania problemu regulacyjnego?

7

Zakres podmiotowy oddziaływania problemu regulacyjnego obejmuje wszystkich uczestników obrotu – zarówno po stronie przedsiębiorców prowadzących działalność zaliczaną do kategorii firm rodzinnych (gdzie większość struktury własności i funkcja zarządzania całym podmiotem pozostają w rękach jednej rodziny⁶), jak również przedsiębiorców pozostających z nimi w stosunkach gospodarczych, oraz konsumentów. Dotyczy on w szczególności podmiotów zaliczanych do sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, którego ok. 36% stanowią firmy rodzinne⁷. Zakres przedmiotowy obejmuje zaś wszystkie branże, w ramach których przedsiębiorstwa rodzinne prowadzą działalność.

W odróżnieniu od jedynie obecnie rozwiązań zagranicznych, które są dostępne w praktyce jedynie bardzo dużym firmom, proponowane zmiany, poprzez ulokowanie w polskim systemie prawnym i w efekcie relatywnie niskie koszty powołania i funkcjonowania (w porównaniu do rozwiązań obcych) mają doprowadzić do objęcia nimi maksymalnie szerokiego kręgu polskich przedsiębiorców rodzinnych. Niezależnie od rozmiaru majątku przedsiębiorców, bądź formy prowadzonej przez nich działalności gospodarczej.

Część skutków regulacji będzie zbieżna w stosunku do wszystkich grup oddziaływania niezależnie od wielkości lub formy prawnej działalności gospodarczej, podczas gdy część skutków będzie miała charakter odmienny, w zależności od ich formy prawnej oraz warunków, w których funkcjonują. Przykładowo:

1. W odniesieniu do przedsiębiorców dysponujących dużym kapitałem, ustanowienie fundacji rodzinnej będzie stanowiło, poza uniwersalnymi celami wskazanymi poniżej, istotną zachętę dla powstrzymania się przed wyprowadzeniem majątku za granicę. W Lichtensteinie, Austrii, czy Wielkiej Brytanii funkcjonują konkurencyjne instytucje, których przedmiotowy projekt jest zmodyfikowanym odpowiednikiem. Zważając na okoliczność, że koszty założenia zagranicznej fundacji prywatnej należy uznać za względnie wysokie, i oczekiwane niskie koszty założenia fundacji rodzinnej w Polsce, różnica w kosztach może stanowić rekompensatę wyższych obciążeń podatkowych w Polsce.
2. W odniesieniu do przedsiębiorców działających w oparciu o EDG (choć niekoniecznie wskazuje to automatycznie to na mały rozmiar działalności) proponowana konstrukcja umożliwiłaby uporządkowanie statusu prawnego firm rodzinnych, które w Polsce funkcjonują najczęściej na podstawie wpisu do EDG. W konsekwencji, pozwoliłoby to zapobiec zakończeniu działalności prowadzonej przez przedsiębiorcę z momentem jego śmierci (co w Polskich realiach jest bardzo częstym skutkiem śmierci przedsiębiorcy wpisanego do EDG).

Szczególna uwaga spoczywa na grupie przedsiębiorców prowadzących firmy rodzinne.

Aby dać wyraz rozmiarom grupy, którą potencjalnie może zainteresować proponowane rozwiązanie legislacyjne, wystarczy wskazać, że w sektorze mikro, małych i średnich przedsiębiorstw firmy rodzinne stanowią 36% wszystkich przedsiębiorstw należących do grupy MMŚP. Grupa ta wytwarza 10,4% PKB, co daje kwotę 121 miliardów złotych rocznie. Osobami, bezpośrednio zainteresowanymi zmianą będzie grupa przedsiębiorców, którzy planują zaangażować, bądź angażują w działalność gospodarczą członków swojej rodziny oraz mają w planach przeprowadzenie sukcesji firmy rodzinnej.

⁶ Ł. Sułkowski – *Organizacja a rodzina, więzi familijne w życiu gospodarczym*, TNOiK, Toruń 2004, s. 99

⁷ Dane na podstawie raportu *Badanie firm rodzinnych*, Warszawa 2009

(http://firmyrodzinne.pl/download/pentor/Raport_koncowy_Badanie_firm_rodzinnych.pdf), s. 23

Jaki jest obowiązujący stan prawny w zakresie objętym problemem regulacyjnym?

8

Obecny stan prawny nie przewiduje podobnej instytucji i w istocie ignoruje czynnik rodzinności w prowadzeniu działalności gospodarczej a przede wszystkim w zakresie podniesienia trwałości firm rodzinnych wobec potencjalnych zagrożeń mających potencjalne źródło w popieraniu przez obecne prawo tendencji do podziału a nie scalania dziedzictwa.

Najpopularniejszą formą prawną prowadzenia przedsiębiorstw rodzinnych jest działalność gospodarcza osób fizycznych. W 2009 r. w tej formie funkcjonowało 81% z nich. Inne formy prawne to spółka cywilna (6%), spółka jawna (5%), spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (4%) i spółka partnerska (1%). Działalność przedsiębiorstw rodzinnych podlega więc przepisom regulującym daną prawną formę jej prowadzenia. Dodatkowo, ze względu na rodzinny charakter więzi pomiędzy osobami zarządzającymi i zatrudnionymi w firmie, zastosowanie znajdują przepisy prawa rodzinnego i opiekuńczego. Nie ma przepisów i instytucji prawnych integrujących te sfery.

Cel regulacji

Jaki jest cel główny projektowanych zmian (cel bezpośredni)?

Bezpośrednim celem projektowanych zmian jest stworzenie środowiska prawnego sprzyjającego rozwojowi i trwałości rodzinnych form prowadzenia działalności gospodarczej (przedsiębiorstw rodzinnych), w szczególności poprzez ustanowienie takich rozwiązań prawnych, które oddzielą skutki zdarzeń należących do sfery stosunków rodzinnopravných od skutków natury biznesowej (związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej).

Trwałość firm rodzinnych jest podstawowym wyzwaniem wobec konieczności tworzenia coraz bardziej kapitałochłonnych miejsc pracy. Problem bezrobocia lub niskich wynagrodzeń polskich pracowników nie będzie rozwiązany jedynie oczekiwaniem na inwestycje zagraniczne. Skłonność do inwestycji rośnie, jeśli rośnie nadzieja na stabilność. Nasza inicjatywa ma zwiększyć odporność firm rodzinnych na problemy generowane przez zmienną sytuację rodzinną i nadać prowadzeniu biznesu rodzinnego inną, dłuższą perspektywę czasową.

Zmiana obejmuje wprowadzenie kategorii fundacji rodzinnej, jako struktury wspomagającej zarządzanie procesami sukcesji. Zachęca do uzupełnienia Ładu Korporacyjnego poprzez Ład Rodzinny – czyli reguły i praktykę długookresowego działania rodziny przedsiębiorców wobec firmy i majątku w perspektywie przekazywania swoistego depozytu pomiędzy kolejnymi pokoleniami.

Poza wprowadzeniem szczególnych zasad sukcesji majątku wchodzącego w skład przedsiębiorstwa, cel ten zakłada optymalizację podatkową – zarówno w zakresie bieżącej działalności (działalność operacyjna i inwestycyjna), jak i przesunięć majątkowych dokonywanych pomiędzy członkami rodziny (w tym także w wyniku upłynięcia).

Jakie są cele pomocnicze (cele pośrednie, cząstkowe)?

Pośrednim celem jest wzmocnienie polskiej gospodarki, a dla firm rodzinnych osiągnięcie długookresowej stabilności ekonomicznej oraz dywersyfikacja form prawnych umożliwiających prowadzenie działalności w kształcie przystosowanym do współczesnych realiów. Ponadto wskazać można cel zatrzymania majątku firm rodzinnych w Polsce, a w konsekwencji płacenie podatków w kraju.

Pośród celów cząstkowych, wskazać należy:

1. Zapewnienie integralności majątku rodzin biznesowych,

2. Zapewnienie lepszych warunków do ciągłości firmom rodzinnym,
3. Odejście od postrzegania rodziny jedynie w kontekście spraw z zakresu obecnie uregulowanych spraw rodzinnych majątkowych i niemajątkowych,
4. Nadanie firmom rodzinnym korporacyjnego charakteru i zachęta do podniesienia jakości zarządzania nimi,
5. Redukcja wpływu cyklu życia na działanie firmy rodzinnej,
6. Zapewnienie przewidywalności działania przedsiębiorstwa oraz zapewnienie jego transparentności,
7. Z związku z pkt. 5, podwyższenie poziomu zaufania np. instytucji kredytowych do przedsiębiorstwa rodzinnego,
8. Rozdzielenie spraw rodzinnych (procesu dziedziczenia) od spraw biznesowych,
9. obniżenie kosztów transakcyjnych rozumianych jako koszty redukcji niepewności w przypadku planowej lub nieoczekiwanej zmiany pokoleniowej – poszukiwania i zbierania informacji, ich przetwarzania, zawierania i monitorowania transakcji, egzekwowania zobowiązań
10. obniżenie kosztów dostosowania struktury zarządzania przedsiębiorstw rodzinnych do ew. zmian w składzie personalnym firmy wynikających ze zdarzeń natury cywilno- i rodzinnoprawnej..

Opcje regulacyjne

Jakie środki prowadzą do osiągnięcia celu głównego i celów cząstkowych (opcje regulacyjne)?

Ze względu na specyfikę problemu regulacyjnego, instrumenty regulacyjne alternatywne w stosunku do działań legislacyjnych będą miały istotne, choć ograniczone zastosowanie. Osiągnięcie celu głównego i celów pomocniczych wymaga bowiem modyfikacji obowiązującego stanu prawnego na poziomie ustawowym. Dopiero potem możliwe będzie szerokie zastosowanie samoregulacji.

Opcja legislacyjna występuje tu natomiast w dwóch wariantach – jako nowej, kompleksowej regulacji ustawowej albo jako zmiany w przepisach obowiązujących. Wydaje się jednak, że z uwagi na odmienny charakter naszych propozycji, wiodącą opcją powinna być raczej odrębna ustawa niż modyfikacja obecnej ustawy o fundacjach.

W przypadku wyboru opcji zmiany w obowiązujących przepisach najistotniejsze zmiany legislacyjne miałyby dotyczyć ustawy o fundacjach lub kodeksu spółek handlowych, a także ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawy o podatku od spadków i darowizn (celem utrzymania transparentności oraz niskiego opodatkowania wypłat alimentacyjnych i wkładów do fundacji) W pozostałym zakresie zmiany mają charakter kosmetyczny (dotyczy to m.in. ustawy o KRS, o rachunkowości).

Niemniej, bazowym założeniem jest zminimalizowanie ingerencji legislacyjne oraz zaprezentowanie środowisku przedsiębiorców jasnego, spójnego aktu prawnego. Zmiany „rozsiane” lub „zaszyte” po różnych istniejących aktach prawnych byłyby mniej komunikatywne dla szerokiego grona potencjalnych zainteresowanych.

Oprócz powyższych zabiegów wskazane jest również przeprowadzenie kampanii promocyjnej, która miałaby na celu:

1. Zapoznanie przedsiębiorców prowadzących firmy rodzinne z nową instytucją,

2. Zapoznanie potencjalnych kontrahentów firm rodzinnych z nową instytucją, a co za tym idzie budowanie zaufania do nowego typu instytucji (kwestie odpowiedzialności za zobowiązania, zdolności kredytowej).

Czy którykolwiek z celów regulacyjnych można osiągnąć poprzez samoregulację?

Działania samoregulacyjne będą zogniskowane w stosunkowo dużej swobodzie kształtowania statutów i mają w założeniu objąć maksymalnie szerokie spektrum zagadnień. W szczególności mają regulować kwestie związane z zarządzaniem fundacją, prowadzeniem w ramach niej działalności gospodarczej, wyborem organów, odpowiedzialnością za zobowiązania i inne.

W drodze samoregulacji – rozumianej jako możliwość, by przedsiębiorcy, partnerzy społeczni, organizacje pozarządowe itp. przyjmowali między sobą i dla siebie wspólne wytyczne, w szczególności kodeksy praktyki lub umowy sektorowe – możliwy do osiągnięcia jest również jeden z celów pośrednich, tj. wzmocnienie transparentności i przewidywalności działań w ramach stosunków łączących przedsiębiorstwa rodzinne z ich kontrahentami. Możliwość jego realizacji jest jednak ograniczona przez prawo powszechnie obowiązujące, którego mechanizmy nie uwzględniają specyfiki problemów przedsiębiorczości rodzinnej, w szczególności kwestii generacyjnego transferu własności, wprowadzania do firmy następnych pokoleń czy menedżerów zewnętrznych oraz faktu zdeterminowania kultury organizacyjnej przez różne (tak pozytywne, jak i negatywne) konsekwencje rodzinności. O ile więc założone wzmocnienie transparentności i przewidywalności działań przedsiębiorstw rodzinnych w ich stosunkach z kontrahentami może być osiągnięte w drodze przyjmowanych między nimi wspólnych wytycznych, o tyle na poziomie skutków zdarzeń natury cywilno- i rodzinnoprawnej mamy do czynienia z regulacją ustawową o charakterze bezwzględnie obowiązującym. Zatem biorąc pod uwagę, że konsekwencje zmian w składzie personalnym (np. śmierci, rozvodu) przedsiębiorstwa w przypadku firmy rodzinnej idą dużo dalej, niż w przypadku przedsiębiorstwa nierodzinnego, samoregulacja ma w tym zakresie jedynie ograniczone zastosowanie. Chyba, że proponowane zmiany w postaci powołania instytucji fundacji rodzinnych i w ich ramach uregulowań statutowych otworzą nowe możliwości do samoregulacji.

Opis każdej z opcji regulacyjnych z punktu widzenia wpływu na różne obszary

OBSZAR WPŁYWU	PRZEWIDYWANY WPŁYW
sektor finansów publicznych	Na poziomie przedsiębiorstw per saldo brak wpływu. Jedna forma prowadzenia działalności gospodarczej zastąpi inne. Dodatkowo wbudowany mechanizm zachęty do reinwestycji stworzy podstawy do zwiększenia PKB a tym samym wpływów z VAT i podatków od osób fizycznych.
rynek pracy	Wzrost stabilności sytuacji finansowej i organizacyjnej przedsiębiorstw rodzinnych potencjalnie ułatwi im tworzenie nowych miejsc pracy. Według danych z 2009 r., 9% firm rodzinnych to podmioty zatrudniające od 10 do 49 pracowników, a średnia liczba pracowników zatrudnionych w przedsiębiorstwach rodzinnych wynosi 5,8 (w tym tylko 2,4 osób z rodziny). Ciągłość organizacyjna gwarantowana przez szczególną regulację kwestii sukcesji rodzinnej pozytywnie wpłynie również na stabilność (stałość) zatrudnienia ww. pracowników. W dłuższej perspektywie, opcja legislacyjna doprowadzi więc do wzrostu zatrudnienia.

OBSZAR WPŁYWU	PRZEWIDYWANY WPŁYW
konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość	Preferencyjne rozwiązania prawne potencjalnie zwiększą trwałość polskich firm rodzinnych i skłonią do bardziej długookresowego, przekraczającego horyzont jednego pokolenia spojrzenia na przedsiębiorstwo. Podniosą skłonność do inwestowania i zredukują skłonność do konsumpcji poprzez statutowe ograniczenia świadczeń alimentacyjnych. Zahamują tendencję do poszukiwania przez rodziny biznesowe korzystniejszych instrumentów za granicą, co zminimalizuje zjawisko przenoszenia działalności gospodarczej i transgranicznych przepływów inwestycji. Poprawie ulegnie również konkurencyjność przedsiębiorstw: firmy rodzinne wykazują większą elastyczność w stosunku do potrzeb swoich klientów (nienormowany czas pracy, dostosowanie godzin pracy do potrzeb rynku), często sytuując się w niszach rynkowych i realizując zamówienia o charakterze specjalnym, niestandardowym. Są również odporne na okresy dekonjunktury – ze względu na szczególne relacje łączące członków rodziny zarządzających oraz zatrudnionych w firmie, mogą pozwolić sobie na zmniejszenie (a nawet okresowe wstrzymanie) wypłacania wynagrodzenia. Projektowane rozwiązanie poprawi także jakość otoczenia biznesowego przez zwiększenie stabilności organizacyjnej i finansowej przedsiębiorstw rodzinnych w ich relacjach z kontrahentami, pozytywnie wpłynie też na sektor mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, w którym mają one istotny udział (ok. 36%).
sytuacja i rozwój regionalny	Wzmocnienie firm rodzinnych może dać dodatkowy impuls regionom. Firmy rodzinne z reguły lokowane są poza dużymi ośrodkami miejskimi.
poziom administracyjnych obciążeń	Powołanie fundacji rodzinnej wymagałoby uzyskania wpisu w Krajowym Rejestrze Sądowym, z zachowaniem dotychczasowych procedur w tym zakresie.
wpływy nierynkowe (środowisko, zdrowie publiczne)	brak wpływu
interesy w toku i prawa nabyte	Istotne zmiany mogą wystąpić w kontekście rodzinnych praw majątkowych oraz spadkobrania. Założeniem projektu jest utrzymanie integralności majątku rodzinnego w masie majątkowej fundacji. Tym samym projekt może wpłynąć na uszczuplenie praw do zachowku oraz wynikających z ustania związku małżeńskiego. Wynika to z faktu, że prawa te przysługują z majątku osobistego, odpowiednio spadkodawcy oraz małżonka, którego część przeniesiona zostanie uprzednio do fundacji. Jednak zmiany te będą dobrowolne i zgodne z wolą fundatorów oraz będą równoważone przez obowiązek ustalenia zasad świadczeń alimentacyjnych.

Ocena korzyści i kosztów

Jakie są słabe i mocne strony poszczególnych opcji regulacyjnych?

Do mocnych stron opcji legislacyjnej, niezależnie od wybranego wariantu, należy możliwość kompleksowej regulacji sytuacji prawnej specyficznej grupy podmiotów uczestniczących w obrocie gospodarczym (przedsiębiorstw rodzinnych) i stworzenie prawnych instrumentów wzmacniających ich stabilność organizacyjną, a w perspektywie również finansową. Istniejące ramy instytucjonalne, w szczególności obowiązująca konstrukcja statusu prawnego fundacji, istotnie ułatwiają wprowadzenie i stosowanie proponowanego rozwiązania, stanowiąc przetestowany w praktyce punkt wyjścia dla projektowanej modyfikacji.

Opcja legislacyjna jest także najbardziej precyzyjnym instrumentem likwidacji istniejących barier sukcesji, które są przyczyną kryzysów towarzyszących zmianom pokolenia zarządzającego przedsiębiorstwem.

Jak kształtuje się relacja kosztów do korzyści każdej z opcji regulacyjnych (zasada proporcjonalności, realizacja zakładanego celu przy minimalnej ingerencji regulacyjnej)?

Projekt oraz wdrożenie rozwiązania legislacyjnego nie pociąga za sobą stałego zwiększenia poziomu nakładów finansowych państwa. Jakość oraz ilość osiągniętych przez podmioty prywatne oraz państwo korzyści powinna przewyższać poziom poniesionych kosztów.

Proponowana regulacja będzie miała bezpośredni, korzystny wpływ na sektor mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, ze względu na wysoki procentowy udział przedsiębiorstw rodzinnych w tej klasie podmiotów gospodarczych (ok. 36%). Pozytywnie wpłynie ona również na stabilność, przejrzystość i pewność obrotu. Pośrednio przyczyni się ona do zmniejszenia odpływu środków stanowiących przychody podatkowe, skoro tylko zahamuje tendencję poszukiwania przez rodziny biznesowe korzystniejszych rozwiązań prawnych za granicą. Należy mieć przy tym na uwadze, że w samym 2009 r. firmy rodzinne wytworzyły co najmniej 10,4% ogółu polskiego Produktu Krajowego Brutto, czyli ponad 121 miliardów złotych⁸.

Jaka jest najlepsza z opcji regulacyjnych (preferowany sposób rozwiązania problemu regulacyjnego)?

Preferowaną opcją regulacyjną jest wybór jednego z wariantów opcji legislacyjnej – wprowadzenie nowej, kompleksowej regulacji fundacji rodzinnych. Gruntowna zmiana obowiązujących przepisów o fundacjach jest wariantem rezerwowym.

Wdrożenie

W jaki sposób wdrożyć preferowaną opcję regulacyjną?

Potrzebne będą zmiany na poziomie ustawowym, z uwagi na charakter prawny, rolę oraz cele fundacji rodzinnych, odróżniające je od innych fundacji. Dlatego zasadne jest stworzenie nowej samoistnej regulacji prawnej, tym samym zaniechanie działań polegających na wdrożeniu preferowanych rozwiązań poprzez nowelizację istniejących ustaw.

⁸ Dane na podstawie raportu *Badanie firm rodzinnych*, Warszawa 2009 (http://firmyrodzinne.pl/download/pentor/Raport_koncowy_Badanie_firm_rodzinnych.pdf), s. 57